

Верховний
Суд

ОГЛЯД
судової практики
Касаційного цивільного суду
у складі Верховного Суду
(актуальна практика)

Рішення, внесені до ЄДРСР,
за листопад 2020 року

ЗМІСТ

1. Спори, що виникають із сімейних правовідносин	4
1.1. Визначаючи місце проживання дитини, суд може враховувати її думку щодо проживання з одним із батьків, проте згода дитини на проживання з одним з батьків не повинна бути абсолютною для суду, якщо вона не буде відповідати і сприяти захисту прав та інтересів дитини.	4
1.2. Під час вирішення питання про стягнення аліментів на непрацездатних батьків повинні враховуватися будь-які обставини, які свідчать про необхідність в матеріальній допомозі батькам, при цьому отримання матір'ю чи батьком доходів, які є більшими за прожитковий мінімум, автоматично не свідчить, що вони не потребують матеріальної допомоги.	5
1.3. Розписки про відсутність в одного з подружжя претензій щодо об'єкта нерухомого майна не є договором про поділ чи виділ нерухомого майна, яке є об'єктом права спільної сумісної власності, відповідно до положень законодавства, які регулюють зазначені правовідносини.	6
2. Спори, що виникають із спадкових правовідносин	8
2.1. При визначенні розміру обов'язкової частки у спадщині враховуються всі спадкоємці за законом першої черги. До таких спадкоємців також належать спадкоємці, які відмовилися від прийняття спадщини, не прийняли спадщину, усунені від права на спадкування або померли до відкриття спадщини, але в яких є спадкоємці за правом представлення.	8
2.2. Саме по собі незнання про смерть спадкодавця без установлення інших об'єктивних, непереборних, істотних труднощів на вчинення дій щодо прийняття спадщини не свідчить про поважність пропуску зазначеного строку.	10
3. Спори щодо визнання правочинів дійсними/недійсними	11
3.1. Встановлення неустойки (штрафу чи пені) за правомірну відмову від виконання зобов'язання або односторонню відмову від договору є недопустимим.	11
3.2. Визнання судом дійсним не посвідченого нотаріально договору не виключає надалі визнання його недійсним через фrawdаторність.	13
4. Спори, що виникають з питань захисту права власності	15
4.1. Сама лише довіреність на розпорядження транспортним засобом без укладення договору купівлі-продажу не є підставою для набуття повіреним права власності на автомобіль.	15

4.2. Об'єктом віндикаційного позову може бути лише індивідуально визначене майно, яке існує в натурі на момент подання позову.	17
5. Спори щодо захисту честі, гідності та ділової репутації	18
5.1. Ініціювання спору про захист честі, гідності та ділової репутації не може використовуватися для спростування набуття особою статусу підозрюваного в кримінальному провадженні або спростування факту про повідомлення особі про підозру.	18
6. Спори, що виникають із страхових правовідносин	20
6.1. Відмова у відновленні страхових виплат, призначених особі безстроково у зв'язку з трудовим каліцтвом, лише за самим фактом проживання її в державі, з якою Україна не підписала міжнародний договір про страхові виплати і надання соціальних послуг, є необґрунтованою і такою, що порушує конституційні гарантії особи на соціальне забезпечення у зв'язку з втратою працездатності.	20
7. Спори, щодо відшкодування шкоди	22
7.1. Не може бути підставою для припинення чи заборони здійснення підприємницької діяльності підприємства сам факт впливу такої діяльності на довкілля за наявності всіх належних чинних дозвільних документів без установлення значення такого впливу на особу.	22
8. Спори щодо прав інтелектуальної власності	24
8.1. Факт надання автором своїх неопублікованих творів третій особі для ознайомлення не свідчить про вчинення автором дій, спрямованих на розпорядження авторськими майновими правами на цей твір, оскільки сам факт відкриття доступу до файлів, що містять у собі фотографічні твори, або надання фотографічних творів на електронному носії третій особі, не є дозволом на використання об'єктів авторського права.	24

1. Спори, що виникають із сімейних правовідносин

1.1. Визначаючи місце проживання дитини, суд може враховувати її думку щодо проживання з одним із батьків, проте згода дитини на проживання з одним з батьків не повинна бути абсолютною для суду, якщо вона не буде відповідати і сприяти захисту прав та інтересів дитини.

09 листопада 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про визначення місця проживання дитини та за зустрічним позовом ОСОБА_2 до ОСОБА_1 про визначення місця проживання дитини.

Суд установив, що під час перебування в зареєстрованому шлюбі у сторін народився син – ОСОБА_5. Після розлучення дитина постійно змінювала місце проживання, за домовленістю сторін вона проживала тиждень з батьком, тиждень з матір'ю. Як і в батька, так і в матері створено належні матеріально-побутові умови для проживання дитини. Відповідно до висновку органу опіки та піклування виконкому міської ради рекомендувало визначити місце проживання дитини з батьком.

Рішенням суду першої інстанції у задоволенні первісного та зустрічного позовів відмовлено у зв'язку з тим, що визначення місця проживання дитини з одним із батьків не відповідатиме інтересам дитини, яким мають відповідати інтереси обох батьків.

Постановою апеляційного суду рішення суду першої інстанції скасовано, зустрічний позов ОСОБА_2 задоволено і визначено місце проживання малолітньої дитини разом з матір'ю, оскільки вона створила більш сприятливі умови для проживання дитини, її гармонійного психологічного розвитку, і це не вплине на реалізацію батьком своїх прав щодо його участі у вихованні сина.

Верховний Суд залишив постанову апеляційного суду без змін з огляду на таке.

При розгляді справ щодо місця проживання дитини суди насамперед мають виходити з інтересів самої дитини, враховуючи при цьому сталі соціальні зв'язки, місце навчання, психологічний стан тощо, а також дотримуватися балансу між інтересами дитини, правами батьків на виховання дитини і обов'язком батьків діяти в її інтересах.

Ураховуючи наведене, апеляційний суд за результатами психологічних досліджень та спостережень під час психокорекційної роботи практичного психолога з дитиною, встановивши однакову прихильність дитини до обох батьків, з урахуванням обставин справи, віку дитини, з метою забезпечення її прав та інтересів, дійшов обґрунтованого висновку про те, що місце проживання малолітньої дитини має бути визначено разом із матір'ю ОСОБА_2, тому що вона створила більш сприятливі умови для проживання дитини, її гармонійного

психологічного розвитку, і це не вплине на реалізацію батьком свої прав його участі у вихованні сина.

Батько дитини, який безсумнівно відіграє важливу роль у її житті та розвитку, має право та обов'язок піклуватися про здоров'я дитини, її розвиток, незалежно від того, з ким дитина буде проживати.

Визначаючи місце проживання дитини з матір'ю, розуміючи, що спір стосується вкрай чутливої сфери правовідносин, а дитина потребує уваги, підтримки і любові обох батьків, суд апеляційної інстанції при вирішенні спору надав першочергове значення саме найкращим інтересам дитини.

Дитина, яка може висловити свою думку, має бути вислухана при вирішенні між батьками, іншими особами спору щодо її виховання, місця проживання, у тому числі при вирішенні спору про позбавлення батьківських прав, поновлення батьківських прав, а також спору щодо управління її майном.

Разом з тим згода дитини на проживання із одним з батьків не повинна бути абсолютною для суду, якщо така згода не буде відповідати інтересам дитини та сприяти захисту її прав.

Доводи касаційної скарги про неврахування судом апеляційної інстанції думки дитини щодо її бажання проживати разом з батьком є непереконливими з огляду на малолітній вік дитини, тривалий час проживання з батьком та конфлікт між батьками щодо визначення місця її проживання.

Постановою Верховного Суду від 09 листопада 2020 року постанову Миколаївського апеляційного суду від 14 листопада 2019 року залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 09 листопада 2020 року у справі № 487/7241/18 (провадження № 61-22623св19) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92842114>

1.2. Під час вирішення питання про стягнення аліментів на непрацездатних батьків повинні враховуватися будь-які обставини, які свідчать про необхідність в матеріальній допомозі батькам, при цьому отримання матір'ю чи батьком доходів, які є більшими за прожитковий мінімум, автоматично не свідчить, що вони не потребують матеріальної допомоги.

18 листопада 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про стягнення аліментів.

Суд встановив, що ОСОБА_2 є рідним сином ОСОБА_1, композитором, проживає на території Французької Республіки та є громадянином цієї країни. ОСОБА_1 є пенсіонером за віком, отримує пенсію у розмірі 2 393,07 грн щомісяця.

Суд першої інстанції позов ОСОБА_1 задовольнив, обґрунтовуючи рішення тим, що розмір пенсії позивача не забезпечує його потреб на харчування і лікування, тому позивач має необхідність у матеріальній допомозі, яку ОСОБА_2 не надає, хоча є працездатним, офіційно працевлаштований і має можливість сплачувати аліменти на утримання батька.

Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції, відмовив у задоволенні позову, зазначивши, що позивач не надав суду доказів на підтвердження того, що він потребує матеріальної допомоги. При цьому сам факт непрацездатності ОСОБА_1 не зумовлює виникнення у відповідача обов'язку надання йому утримання, оскільки стан непрацездатності має супроводжуватися необхідністю отримувати сторонню допомогу.

Верховний Суд скасував постанову апеляційного суду та залишив в силі рішення суду першої інстанції з огляду на таке.

Під час вирішення питання, чи потребують батьки матеріальної допомоги, суди повинні враховувати будь-які обставини, які свідчать про необхідність в матеріальній допомозі.

При цьому отримання батьком (матір'ю) доходів, які є більшими за прожитковий мінімум, автоматично не свідчить, що батько (мати) не потребують матеріальної допомоги.

У справі, що переглядалась, суд першої інстанції, правильно встановивши обставини справи й застосувавши норми матеріального права, дійшов обґрунтованого висновку про те, що позивач є особою похилого віку, 1930 року народження, непрацездатним, власного житла не має, єдиний дохід – пенсія у розмірі 2 393,07 грн, яка з огляду на його стан здоров'я, умови проживання не може задовольнити його життєвих потреб, а тому він має необхідність у матеріальній допомозі. Відповідач, який є сином позивача, особою молодого віку, працездатним, отримує дохід, має можливість сплачувати аліменти на утримання батька. При цьому відповідачем не надав доказів того, що він не має можливості надавати допомогу, і суд не встановив підстав, передбачених статтею 204 СК України, для звільнення відповідача від обов'язку утримувати непрацездатного батька.

Ураховуючи наведене, колегія суддів вважає обґрунтованим висновок суду першої інстанції про стягнення з відповідача аліментів на утримання позивача.

Постановою Верховного Суду від 18 листопада 2020 року постанову Київського апеляційного суду від 21 травня 2020 року скасовано, рішення Печерського районного суду м. Києва від 10 травня 2019 року залишено в силі.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 18 листопада 2020 року у справі № 757/52096/18 (провадження № 61-9640св20) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93081400>

1.3. Розписки про відсутність в одного з подружжя претензій щодо об'єкта нерухомого майна не є договором про поділ чи виділ нерухомого майна, яке є об'єктом права спільної сумісної власності, відповідно до положень законодавства, які регулюють зазначені правовідносини.

18 листопада 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного

провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про поділ майна, набутого під час шлюбу.

Суд встановив, що у період перебування в зареєстрованому шлюбі сторони у спорі побудували житловий будинок з господарськими будівлями та надвірними спорудами. Відповідно до складених розписок ОСОБА_1 за згодою чоловіка забрала особисті речі з будинку (техніку, посуд), а також автомобіль «Ssang Yong Korando» та зазначила, що не має претензій щодо будинку, належного їй та ОСОБА_2 на праві спільної власності. Проте пізніше ОСОБА_1 надіслала ОСОБА_2 повідомлення про те, що вказані розписки, написані нею під фізичним і моральним тиском з боку відповідача, не відповідають її вільному волевиявленню.

ОСОБА_2 звернувся до суду із зустрічним позовом про визнання будинковолодіння його особистою власністю та залишення у власності ОСОБА_1 автомобіля «Ssang Yong Korando».

Суд першої інстанції визнав житловий будинок з господарськими будівлями та надвірними спорудами об'єктом спільної сумісної власності подружжя ОСОБА_1 та ОСОБА_2. Визнав за ОСОБА_1 та ОСОБА_2 право власності по визначеній S – частці цього будинку. Задовольняючи частково позовні вимоги ОСОБА_2, суд першої інстанції виходив із досягнутої між сторонами згоди щодо поділу майна у вигляді складених дружиною розписок, а тому вважав за можливе приєднати визнану за ОСОБА_1 S частку будинковолодіння до його S – частки.

Апеляційний суд рішення суду першої інстанції про часткове задоволення зустрічних позовних вимог ОСОБА_2 скасував та відмовив у цій частині позову. Своє рішення апеляційний суд мотивував тим, що вказане майно набуто у власність сторонами за час шлюбу, тому є їх спільною сумісною власністю. ОСОБА_1 та ОСОБА_2 нотаріально посвідченого договору про поділ чи виділу не рухомого майна, яке є об'єктом права спільної сумісної власності не уклали, а тому немає підстави вважати, що сторони досягли згоди стосовно добровільного поділу спільного майна.

Верховний Суд залишив без змін постанову апеляційного суду з огляду на таке.

У разі поділу майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, частки майна дружини та чоловіка є рівними, якщо інше не визначено домовленістю між ними або шлюбним договором (частина перша статті 70 СК України).

Установивши, що спірне будинковолодіння набуто сторонами у період перебування у шлюбі за спільні кошти, та виходячи із принципу рівності часток подружжя у спільному майні, суд апеляційної інстанції дійшов обґрунтованого висновку про те, що вказане майно є спільною сумісною власністю сторін і підлягає поділу між ними шляхом визнання за сторонами права власності по S частці на вказане будинковолодіння.

Доводи касаційної скарги про те, що сторони дійшли згоди стосовно поділу майна, що підтверджується складеними ОСОБА_1 розписками про відсутність

претензій щодо будинку, не можуть бути підставою для скасування постанови апеляційного суду.

Згідно зі статтею 69 СК України дружина і чоловік мають право розділити майно за взаємною згодою. Договір про поділ житлового будинку, квартири, іншого нерухомого майна, а також про виділ нерухомого майна дружині, чоловікові зі складу усього майна подружжя має бути нотаріально посвідчений.

Оскільки сторони такого договору не уклали, суд апеляційної інстанції правильно виходив із відсутності досягнутої між сторонами згоди, яка відповідала б нормам частини другої статті 69 СК України, у зв'язку з чим обґрунтовано відмовив у задоволенні зустрічного позову. При цьому суд правильно зазначив, що складені ОСОБА_1 розписки не є договором щодо майна, яке є об'єктом права спільної сумісної власності, у розумінні статей 202, 626, 627 ЦК України та статті 69 СК України.

Постановою Верховного Суду від 18 листопада 2020 року постанову Апеляційного суду Черкаської області від 20 березня 2019 року залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 18 листопада 2020 року у справі № 691/262/15-ц (провадження № 61-8576св19) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93171080>

2. Спори, що виникають із спадкових правовідносин

2.1. При визначенні розміру обов'язкової частки у спадщині враховуються всі спадкоємці за законом першої черги. До таких спадкоємців також належать спадкоємці, які відмовилися від прийняття спадщини, не прийняли спадщину, усунені від права на спадкування або померли до відкриття спадщини, але в яких є спадкоємці за правом представлення.

25 листопада 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Пулинської державної нотаріальної контори Житомирської області, ОСОБА_2 про визнання недійсними свідоцтв про право на спадщину за законом, визнання права власності на частину майна за законом; за зустрічним позовом ОСОБА_2 до Пулинської державної нотаріальної контори Житомирської області, ОСОБА_1 про визнання недійсними постанови державного нотаріуса, свідоцтва про право на спадщину за законом.

Суд встановив, що ОСОБА_3 заповіла все своє майно ОСОБА_2. Після її смерті відкрилась спадщина на три земельні ділянки. ОСОБА_2 подав до нотаріальної контори заяву про прийняття спадщини як спадкоємець за заповітом після смерті бабусі – ОСОБА_3, а син померлої – ОСОБА_4, який на момент її смерті був повнолітньою непрацездатною особою, – заяву про прийняття спадщини після смерті матері на обов'язкову частку в спадщині. Але не отримавши свідоцтва про право на спадщину, ОСОБА_4 помер. Його дочці –

ОСОБА_1 було відмовлено у видачі свідоцтва про право на обов'язкову частку у спадщині, оскільки вже було видано свідоцтво про право на спадщину за заповітом ОСОБА_2 – онуку спадкодавця. Пізніше суд визнав право позивачки на спадщину за законом обов'язкової частки у спадщині, яка належала її батькові, й вона отримала 1/4 спадщини, однак вважала, що її частка має становити 1/2 спадкового майна.

Відповідач подав до суду зустрічний позов, у якому просив визнати за ним право на спадщину за заповітом на 5/6 часток спадщини, а за позивачкою – на 1/6 частку.

Рішенням суду першої інстанції, з висновком якого погодився апеляційний суд, відмовлено у первісному позові і задоволено зустрічний позов.

Верховний Суд залишив без змін рішення судів попередніх інстанцій з огляду на таке.

Частиною першою статті 1241 ЦК України встановлено, що, зокрема, повнолітні непрацездатні діти спадкодавця спадкують, незалежно від змісту заповіту, половину частки, яка належала б кожному з них у разі спадкування за законом (обов'язкова частка).

При визначенні розміру обов'язкової частки у спадщині враховуються всі спадкоємці за законом першої черги.

До таких спадкоємців слід також відносити спадкоємців, які відмовилися від прийняття спадщини, не прийняли спадщину, усунені від права на спадкування або померли до відкриття спадщини, але в яких є спадкоємці за правом представлення відповідно до статті 1266 ЦК України.

Тобто при обчисленні розміру обов'язкової частки слід урахувувати всіх спадкоємців за законом, які могли б спадкувати, якщо порядок спадкування не був би змінений заповітом.

У зв'язку з цим доводи касаційної скарги про те, що спадкоємцем може бути лише особа, яка є живою на час відкриття спадщини, є неправильним тлумаченням норм спадкового права. Вказане має значення для визначення права на обов'язкову частку, яке має особистий характер, а тому не може переходити в порядку спадкової трансмісії чи на підставі спадкування за правом представлення. Проте це не стосується визначення кола спадкоємців за законом першої черги, яке обчислюється для визначення розміру обов'язкової частки у спадщині.

Колегія суддів вважає, що суди дійшли обґрунтованого висновку про те, що батько позивачки належить до осіб, які відповідно до частини першої статті 1241 ЦК України мають право на обов'язкову частку у спадщині.

При визначенні розміру обов'язкової частки у спадщині суд першої інстанції, з висновком якого погодився апеляційний суд, правильно зазначив, що на час відкриття спадщини був живий син померлої – батько позивачки та двоє її онуків. Останні мали б спадкувати за правом представлення частку спадщини, котра б належала їх померлим батькам, якби вони були живими на час відкриття спадщини після смерті їх матері.

Тому розмір обов'язкової частки у спадщині становить 1/6 частини її частки, а саме 1/2 частини від тієї частки (1/3 частки), яку мав успадкувати батько ОСОБА_1 за законом за відсутності заповіту, а розмір частки ОСОБА_2 за заповітом становить 5/6 часток.

Постановою Верховного Суду від 25 листопада 2020 року рішення Володарсько-Волинського районного суду Житомирської області від 24 червня 2019 року та постанову Житомирського апеляційного суду від 07 жовтня 2019 року залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 25 листопада 2020 року у справі № 292/389/17 (провадження № 61-19499св19) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93119688>

2.2. Саме по собі незнання про смерть спадкодавця без установлення інших об'єктивних, непереборних, істотних труднощів на вчинення дій щодо прийняття спадщини не свідчить про поважність пропуску зазначеного строку.

11 листопада 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про визначення додаткового строку для подання заяви про прийняття спадщини.

Суд встановив, що ОСОБА_1 після смерті батька ОСОБА_3 у визначений законом строк спадщину не прийняв, оскільки працює водієм вантажного автомобіля, який використовується для міжнародних перевезень. Протягом останніх років ОСОБА_1 не спілкувався зі своїм батьком, проживав окремо від нього.

Рішенням районного суду, залишеним без змін постановою апеляційного суду, позов задоволено і визначено ОСОБА_1 додатковий двомісячний строк для подання ним до нотаріуса заяви про прийняття спадщини померлого ОСОБА_3.

Верховний Суд скасував рішення судів попередніх інстанцій, прийняв постанову про відмову в позові з огляду на таке.

Вирішуючи питання визначення особі додаткового строку, суд досліджує поважність причин пропуску строку для прийняття спадщини. При цьому необхідно виходити з того, що поважними є причини, пов'язані з об'єктивними, непереборними, істотними труднощами для спадкоємця на вчинення цих дій.

Поважними причинами пропуску строку визнаються, зокрема: тривала хвороба спадкоємців; велика відстань між місцем постійного проживання спадкоємців і місцем знаходження спадкового майна; складні умови праці, які, зокрема, пов'язані з тривалими відрядженнями, в тому числі закордонними; перебування спадкоємців на строковій службі у складі Збройних Сил України; необізнаність спадкоємців про наявність заповіту тощо.

При цьому суд не може визнати поважними такі причини пропуску строку для подання заяви про прийняття спадщини, як юридична необізнаність позивача

щодо строку та порядку прийняття спадщини, необізнаність особи про наявність спадкового майна та відкриття спадщини, похилий вік, непрацездатність, невизначеність між спадкоємцями, хто буде приймати спадщину, відсутність коштів для проїзду до місця відкриття спадщини, несприятливі погодні умови тощо.

Якщо ж у спадкоємця перешкод для подання заяви не було, а він не скористався правом на прийняття спадщини через відсутність інформації про смерть спадкодавця, то правових підстав для визначення додаткового строку для прийняття спадщини немає.

Верховний суд зауважив, що, вирішуючи спір, суди не врахували, що неспілкування позивача зі спадкодавцем унаслідок неприязних відносин між ними, а також необізнаність спадкоємця про факт смерті батька не є об'єктивними та непереборними труднощами, з якими закон пов'язує поважність причин пропуску строку для прийняття спадщини.

Разом з тим саме по собі незнання про смерть спадкодавця без установлення інших об'єктивних, непереборних, істотних труднощів на вчинення дій щодо прийняття спадщини не свідчить про поважність пропуску зазначеного строку.

Постановою Верховного Суду від 11 листопада рішення Деснянського районного суду міста Чернігова від 03 березня 2020 року та постанову Чернігівського апеляційного суду від 09 вересня 2020 року скасовано, прийнято нову постанову про відмову в задоволенні позовних вимог ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про визначення додаткового строку для подання заяви про прийняття спадщини.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 11 листопада 2020 року у справі № 750/262/20 (провадження № 61-14038св20) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92973608>

3. Спори щодо визнання правочинів дійсними/недійсними

3.1. Встановлення неустойки (штрафу чи пені) за правомірну відмову від виконання зобов'язання або односторонню відмову від договору є недопустимим.

11 листопада 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про визнання недійсним договору про надання правової допомоги та за зустрічним позовом ОСОБА_2 до ОСОБА_1 про стягнення грошових коштів.

Суд встановив, що між адвокатом ОСОБА_2 та ОСОБА_1 укладено договір про надання правової допомоги; узгоджено розмір гонорару адвоката. У пункті 2.6 додатка 1 до договору була передбачена додаткова винагорода адвокату в розмірі 30 % вартості отриманого клієнтом майна чи коштів або вирішення спору щодо

поділу майна подружжя у будь-який законний спосіб. Сторони визнали, що адвокат ОСОБА_2 виконав свої обов'язки і ОСОБА_1 виплатила гонорар.

ОСОБА_2 надіслав вимогу ОСОБА_1 про розірвання договору та сплату коштів разом з додатковою угодою про розірвання договору і актом про надання юридичних послуг, в якому, зокрема, зазначено, що загальний борг клієнта перед адвокатом становить 249 528,12 грн.

Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін постановою апеляційного суду, позов ОСОБА_1 про визнання недійсним пункту 2.6 додатка 1 до договору про надання правової допомоги задоволено; у задоволенні зустрічного позову відмовлено.

Судові рішення мотивовані тим, що в Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» не передбачено такого виду гонорару адвокату, як додаткова винагорода або накладення штрафних санкцій. Отже, в цій частині договір суперечить статті 30 зазначеного Закону та статті 33 Правил адвокатської етики.

Верховний Суд змінив судові рішення попередніх інстанцій, скасував зазначений пункт лише в частині зобов'язання ОСОБА_1 відшкодувати відповідачеві кошти у сумі не менше 10 тис. доларів США, але залишив у силі вимогу про додаткову винагороду адвокату в розмірі 30 % вартості отриманого клієнткою майна чи коштів, зазначивши таке правове обґрунтування.

Перекваліфікація відповідного договору може мати місце, зокрема, у разі: а) недійсності договору (зокрема, удаваності договору); б) тлумачення змісту договору. Перекваліфікація договору можлива тільки в тих випадках, коли вона відбувається в межах спору, що стосується такого договору. Саме такий висновок зумовлений тим, що по своїй суті перекваліфікація спрямована на з'ясування справжньої волі сторін договору, який перекваліфіковується на інший. А це, відповідно, можливо зробити тільки в межах спору щодо такого договору.

Законодавець, закріплюючи принцип свободи договору, встановив і його обмеження. Причому останні є одночасно й межами саморегулювання. Вони передбачені в абзаці другому частини третьої статті 6 ЦК України, згідно з яким сторони не можуть відступати від положень актів цивільного законодавства, зокрема в разі, якщо зі змісту акта цивільного законодавства випливає обов'язковість його положень, яка може мати вигляд вказівки в акті цивільного законодавства на нікчемний характер відступу від його положень або виражатися за допомогою інших правових засобів.

По своїй суті неустойка – це конструкція, яка є видом забезпечення виконання зобов'язання та правовим наслідком його порушення (мірою цивільно-правової відповідальності). У статті 549 та в параграфі 2 глави 49 ЦК України регулювання неустойки відбувається тільки з позицій забезпечення виконання зобов'язання. Неустойка (штраф чи пеня) може бути передбачена для забезпечення виконання зобов'язання.

Законодавець пов'язує стягнення неустойки саме з порушенням зобов'язання. Це підтверджується застосуванням таких понять та словосполучень, як «забезпечення зобов'язання», «порушення зобов'язання». Тому недопустимим є встановлення неустойки (штрафу чи пені) за правомірну відмову від виконання зобов'язання або односторонню відмову від договору.

В оспорюваному пункті договору передбачено штраф за односторонню відмову від договору; цей пункт суперечить сутності неустойки, оскільки її встановлення не допускається за правомірну відмову від виконання зобов'язання або односторонню відмову від договору. Тобто обов'язковість положень акта цивільного законодавства впливає з його змісту.

Постановою Верховного Суду від 11 листопада 2020 року рішення Сумського районного суду Сумської області від 20 червня 2018 року та постанову апеляційного суду Сумської області від 16 жовтня 2018 року в частині визнання недійсним пункту 2.6 додатка 1 до договору про надання правової допомоги щодо додаткової винагороди адвокату в розмірі 30 % вартості отриманого клієнтом майна чи коштів скасовано і в цій частині позовних вимог відмовлено. Судові рішення в частині визнання недійсним частини пункту 2.6 додатка 1 до договору про надання правової допомоги щодо односторонньої відмови від договору за ініціативою клієнта змінено з викладенням їх мотивувальної частини в редакції цієї постанови; у решті судові рішення залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 11 листопада 2020 року у справі № 591/3176/17 (провадження № 61-47158св18) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92973161>

3.2. Визнання судом дійсним не посвідченого нотаріально договору не виключає надалі визнання його недійсним через фраздаторність.

18 листопада 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, ОСОБА_3, третя особа – Комунальне підприємство «Рівненське міське бюро технічної інвентаризації», про визнання правочину недійсним та скасування державної реєстрації.

Суд встановив, що слідчий СВ Рівненського МВ УМВС України в Рівненській області за зверненням ОСОБА_1 прийняв постанову про порушення кримінальної справи стосовно ОСОБА_2 за фактом заволодіння чужим майном за ознаками злочину, передбаченого частиною третьою статті 190 КК України. ОСОБА_1 визнано потерпілим у цій справі. Вироком суду ОСОБА_2 визнано винною у вчиненні злочину, передбаченого частиною четвертою статті 190 КК України, з призначенням покарання у вигляді позбавлення волі та конфіскації майна; задоволено цивільний позов ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про стягнення шкоди.

ОСОБА_2 і ОСОБА_3 уклали у простій письмовій формі договір купівлі-продажу виробничого приміщення; рішенням суду позов ОСОБА_3 до ОСОБА_2

про визнання дійсним цього договору купівлі-продажу та визнання права власності на приміщення задоволено.

Суд першої інстанції визнав недійсним договір купівлі-продажу виробничого приміщення, оскільки на час вчинення цього договору воно було арештоване. Визнаючи раніше в іншому провадженні цей договір укладеним при недодержанні вимоги про його нотаріальне посвідчення, суд не досліджував питання про накладення обтяжень на приміщення.

Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції та відмовив у задоволенні позову, оскільки договір визнаний дійсним в іншому провадженні, умови договору виконано, отже, він не є фіктивним. Позивач не визначав підставою позову в цій справі порушення закону при укладенні договору купівлі-продажу, а посилання на такі порушення в судовому засіданні не підлягають дослідженню судом з огляду на правила диспозитивності цивільного судочинства.

Верховний Суд скасував постанову апеляційного суду та змінив рішення суду першої інстанції в мотивувальній частині з огляду на таке.

Не вважаються зміною підстав позову доповнення його новими обставинами при збереженні первісних обставин та зміна посилання на норми права. Водночас і посилання суду в рішенні на інші норми права, ніж зазначені у позовній заяві, не може розумітися як вихід суду за межі позовних вимог.

У зв'язку з цим суд, з'ясувавши під час розгляду справи, що сторона або інший учасник судового процесу на обґрунтування своїх вимог або заперечень послалися не на ті норми, що фактично регулюють спірні правовідносини, самостійно здійснює її правильну правову кваліфікацію та застосовує саме такі норми матеріального і процесуального права, предметом регулювання яких є відповідні правовідносини.

Дії учасників цивільних правовідносин мають бути добросовісними. Згідно із частиною третьою статті 13 ЦК України не допускаються дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах.

Договором, що вчиняється на шкоду кредиторам (франдаторним договором), може бути як оплатний, так і безоплатний договір. Застосування конструкції франдаторності при оплатному цивільно-правовому договорі має певну специфіку, яка виявляється в обставинах, що дозволяють кваліфікувати оплатний договір як такий, що вчинений на шкоду кредитору.

Тлумачення статті 220 ЦК України свідчить про те, що рішення суду про визнання договору дійсним при недодержанні сторонами вимоги про його нотаріальне посвідчення «зцілює» тільки таку ваду, як відсутність нотаріального посвідчення договору. І, відповідно, не виключається визнання недійсним договору, який був визнаний дійсним внаслідок відсутності його нотаріального посвідчення, як такого, що вчинений на шкоду кредитору (франдаторний договір).

Приватноправовий інструментарій (зокрема визнання договору дійсним унаслідок відсутності його нотаріального посвідчення) не повинен використовуватися учасниками цивільного обороту для уникнення сплати боргу (коштів, збитків,

шкоди) або виконання судового рішення про стягнення боргу (коштів, збитків, шкоди), що набрало законної сили.

Постановою Верховного Суду від 18 листопада 2020 року постанову Апеляційного суду Рівненської області від 31 травня 2018 року в частині відмови в задоволенні позову ОСОБА_1 скасовано. Рішення Рівненського міського суду Рівненської області від 14 березня 2018 року в частині задоволення позовної вимоги ОСОБА_1 до ОСОБА_2, ОСОБА_3, третя особа – Комунальне підприємство «Рівненське міське бюро технічної інвентаризації», про визнання договору недійсним змінено, викладено його мотивувальну частину в редакції цієї постанови.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 18 листопада 2020 року у справі № 569/6427/16 (провадження № 61-39814св18) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93053362>

4. Спори, що виникають з питань захисту права власності

4.1. Сама лише довіреність на розпорядження транспортним засобом без укладення договору купівлі-продажу не є підставою для набуття повіреним права власності на автомобіль.

04 листопада 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1, в інтересах якого діє адвокат Собина П. М., до ОСОБА_2, ОСОБА_3, ОСОБА_4 про витребування майна.

Суд встановив, що ОСОБА_1 є власником автомобіля марки «ЗАЗ 110307», він видав довіреність строком дії на 10 років, якою уповноважив ОСОБА_2, ОСОБА_3 здавати в оренду, обмінювати, продавати спірний автомобіль. ОСОБА_2 передоручив ОСОБА_4, ОСОБА_5 право вчиняти такі дії із зазначеним автомобілем. Пізніше ОСОБА_1 звернувся до приватного нотаріуса, ОСОБА_2 та ОСОБА_3 із заявою про скасування довіреності. На час звернення до суду власникові було відомо, що автомобіль перебуває у володінні ОСОБА_4, яка відмовляється повернути його власнику.

Рішенням суду першої інстанції позов про витребування спірного автомобіля задоволено.

Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції і відмовив у задоволенні позову, оскільки ОСОБА_4 не було повідомлено про скасування довіреності, а тому він є добросовісним володільцем на підставі чинної довіреності.

Верховний Суд скасував постанову апеляційного суду і залишив у силі рішення суду першої інстанції з огляду на таке.

Видача довіреності на володіння, користування та розпорядження транспортним засобом без укладення договору купівлі-продажу не вважається укладеним відповідно до закону договором та не є підставою для набуття права власності на транспортний засіб особою, яка цю довіреність отримала.

Вирішуючи спір, апеляційний суд дійшов висновку про те, що володілець не набув права власності на спірний автомобіль на підставі усних домовленостей про його купівлю-продаж з представником позивача за довіреністю ОСОБА_2. Проте Верховний Суд не погодився з його висновком про добросовісність набуття ОСОБА_4 з таких підстав.

Суд встановив, що позивач на підставі довіреності передав співвідповідачам спірний автомобіль і свідоцтво про реєстрацію транспортного засобу.

На підставі усних домовленостей про купівлю-продаж автомобіля одна з довірених осіб передала автомобіль та свідоцтво про його реєстрацію ОСОБА_4, яка сплатила за це кошти, проте не перереєстровувала транспортний засіб на своє ім'я.

Позивач скасував довіреність на розпорядження автомобілем, про що приватний нотаріус сповістив довірених осіб і всіх, кого це стосується.

Оскільки ОСОБА_4 набула спірний автомобіль на підставі усних домовленостей про його купівлю-продаж із представником позивача за довіреністю, то вона не є добросовісним набувачем.

Момент скасування довіреності та момент втрати нею чинності для представника і третіх осіб не збігаються. Скасована довіреність втрачає чинність для представника і третіх осіб з моменту настання першої із подій: або коли представник довідався або міг довідатися про скасування довіреності; або коли третя особа дізналась або могла дізнатись, що дія довіреності припинилася. До настання такої події скасована довіреність є чинною для представника і третіх осіб, перед якими представник представляє інтереси довірителя. Відповідно, всі вчинені представником в цей час правочини є чинними і для довірителя.

ОСОБА_4, в розпорядженні якої опинився спірний автомобіль, при розгляді справи в суді першої інстанції зазначила, що у 2018 році від працівників поліції вона дізналась про накладення арешту на автомобіль та заборону його перереєстрації.

Таким чином, позивач виконав вимоги статті 249 ЦК України, усім відповідачам було відомо про скасування довіреності, у зв'язку з чим вона втратила чинність як для представника довірителя, так і для третьої сторони, а висновок суду апеляційної інстанції щодо дії довіреності стосовно володільця автомобіля є неправильним.

Постановою Верховного Суду України від 04 листопада 2020 року постанову Сумського апеляційного суду від 19 серпня 2019 року скасовано та залишено в силі рішення Білопільського районного суду Сумської області від 01 липня 2019 року.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 04 листопада 2020 року у справі № 573/476/19 (провадження № 61-17254св19) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92870092>

4.2. Об'єктом в'їдикаційного позову може бути лише індивідуально визначене майно, яке існує в натурі на момент подання позову.

18 листопада 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю «Славутич-Сервіс» (далі – ТОВ «Славутич-Сервіс») до ОСОБА_1, ОСОБА_2, третя особа – Звенигородське виробничо-житлове ремонтно-експлуатаційне управління, про витребування майна з чужого незаконного володіння.

Суд встановив, що ОСОБА_1, ОСОБА_2, ОСОБА_3 належить на праві власності 12/25 часток будинковолодіння. За договором купівлі-продажу частини житлового будинку ОСОБА_1 придбав у Звенигородського виробничо-житлового ремонтно-експлуатаційного управління 13/25 часток будинковолодіння, до складу якого увійшло і спірне майно – гараж (прибудова «б»).

Відповідно до договору купівлі-продажу, укладеного між регіональним відділенням Фонду державного майна України по Черкаській області і ТОВ «Славутич – Сервіс», товариство придбало майно цілісного майнового комплексу, у тому числі об'єкт нерухомості – гараж (спірне майно).

Згідно з рішенням суду, яке набрало законної сили, в задоволенні позову ОСОБА_1 ОСОБА_2, ОСОБА_3 до ТОВ «Славутич-Сервіс» про визнання права власності на гараж та визнання частково недійсним свідоцтва про право власності на гараж відмовлено. При розгляді цієї справи суд встановив, що ТОВ «Славутич-Сервіс» набуло право власності на спірний гараж на підставі договору купівлі-продажу об'єкта приватизації між регіональним відділенням Фонду державного майна України по Черкаській області і ТОВ «Славутич-Сервіс». Право власності на вказане майно виникло у товариства з моменту отримання вказаного майна за актом приймання-передачі. На момент розгляду цієї справи відповідач не надавав доступу до спірного майна його власнику – ТОВ «Славутич-Сервіс», що зумовило звернення із цим позовом до суду.

Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін постановою апеляційного суду, позов задоволено і витребувано в ОСОБА_1 13/25 часток гаража – прибудови «б», у ОСОБА_2 – 12/75 часток цього гаража. Суд мотивував своє рішення тим, що ТОВ «Славутич – Сервіс» як власник має право витребувати гараж від особи, яка незаконно, без відповідної правової підстави заволоділа ним.

Верховний Суд скасував рішення судів попередніх інстанцій і прийняв постанову з огляду на таке.

Відповідно до статті 387 ЦК України на підставі в'їдикаційного позову може бути витребуване з чужого незаконного володіння майно, яке є індивідуально визначеним.

Згідно з абзацом першим частини першої статті 184 ЦК України річ є визначеною індивідуальними ознаками, якщо вона наділена тільки їй властивими ознаками, що вирізняють її з-поміж інших однорідних речей, індивідуалізуючи її.

Право власника на витребування майна від добросовісного набувача на підставі частини першої статті 388 ЦК України залежить від того, у який спосіб майно вибуло з його володіння. Ця норма передбачає вичерпне коло підстав, коли за власником зберігається право на витребування свого майна від добросовісного набувача. Крім того, витребувати можна лише індивідуально визначене майно.

Суд встановив, що спірне майно не було виділене в натурі, тому суди попередніх інстанцій дійшли помилкового висновку щодо витребування у ОСОБА_1 13/25 часток та у ОСОБА_2 12/75 часток гаража – прибудови «б».

Постановою Верховного Суду від 18 листопада 2020 року рішення Звенигородського районного суду Черкаської області від 28 травня 2019 року та постанову Черкаського апеляційного суду від 12 вересня 2019 року скасовано; у задоволенні позовних вимог ТОВ «Славутич-Сервіс» до ОСОБА_1, ОСОБА_2, третя особа – Звенигородське виробничо-житлове ремонтно-експлуатаційне управління, про витребування майна відмовлено.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 18 листопада 2020 року у справі № 694/1726/18 (провадження № 61-18004св19) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93014733>

5. Спори щодо захисту честі, гідності та ділової репутації

5.1. Ініціювання спору про захист честі, гідності та ділової репутації не може використовуватися для спростування набуття особою статусу підозрюваного в кримінальному провадженні або спростування факту про повідомлення особі про підозру.

25 листопада 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Національного антикорупційного бюро України (далі – НАБУ) про захист честі, гідності та ділової репутації.

Звертаючись до суду із цим позовом, ОСОБА_1 просив визнати недостовірною розміщену на офіційному веб сайті НАБУ інформацію щодо нього як підозрюваного у кримінальному провадженні за фактом завдання збитків ПАТ «Державна продовольчо-зернова корпорація», зобов'язати НАБУ видалити із сайту цю інформацію та його фото. Позивач зазначав, що йому не було вручено повідомлення про підозру у передбачений законом спосіб, тож на момент розміщення інформації на сайті він не мав статусу підозрюваного.

Суд першої інстанції частково задовольнив позовні вимоги ОСОБА_1, зазначивши, що інформація, поширена відповідачем в частині набуття позивачем статусу підозрюваного у кримінальному провадженні не відповідає дійсності, оскільки набуття такого статусу здійснюється виключно у порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством

Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції і відмовив у задоволенні позову, обґрунтовуючи це тим, що заперечення позивача щодо набуття ним статусу підозрюваного у розумінні вимог КПК України у певному кримінальному провадженні мають здійснюватися компетентним судом саме в порядку кримінального, а не цивільного судочинства.

Верховний Суд прийняв постанову, в якій зазначив таке.

Тлумачення частин першої та другої статті 2, частини першої статті 11 ЦПК України свідчить, що завданням цивільного судочинства є саме ефективний захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів. Такий захист можливий за умови, що права, свободи чи інтереси порушені, а учасники використовують цивільне судочинство для такого захисту. Приватноправовий інструментарій (зокрема, ініціювання спору про захист честі, гідності та ділової репутації) не повинен використовуватися учасниками не для захисту цивільних прав та інтересів, а для спростування набуття позивачем статусу підозрюваного у кримінальному провадженні та/або спростування факту про повідомлення особи про підозру в кримінальному провадженні.

У справі, що переглядалась, позов пред'явлений для спростування набуття позивачем статусу підозрюваного та спростування факту про повідомлення особи про підозру в кримінальному провадженні, і відповідні відносини не є цивільними й не стосуються майнового чи немайнового цивільного права або інтересу позивача.

Суди не врахували, що ефективний захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів позивача у цивільному процесі можливий за умови, що такі права, свободи чи інтереси справді порушені, а позивач використовує цивільне судочинство саме для такого захисту, а не з іншою метою.

Крім того, суди не звернули уваги, що не відповідатиме завданням цивільного судочинства звернення до суду з позовом, спрямованим на спростування набуття статусу «підозрюваний у кримінальному провадженні» чи спростування факту про повідомлення особи про підозру в кримінальному провадженні та ініціювання позовного провадження з такою метою, а тому такий позов не підлягає судовому розгляду.

Постановою Верховного Суду від 25 листопада 2020 року рішення Солом'янського районного суду м. Києва від 26 лютого 2019 року та постанову Київського апеляційного суду від 12 червня 2019 року скасовано, провадження у справі за позовом ОСОБА_1 до Національного антикорупційного бюро України про захист честі, гідності та ділової репутації закрито.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 25 листопада 2020 року у справі № 760/16924/18 (провадження № 61-14643св19) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93217601>

6. Спори, що виникають із страхових правовідносин

6.1. Відмова у відновленні страхових виплат, призначених особі безстроково у зв'язку з трудовим каліцтвом, лише за самим фактом проживання її в державі, з якою Україна не підписала міжнародний договір про страхові виплати і надання соціальних послуг, є необґрунтованою і такою, що порушує конституційні гарантії особи на соціальне забезпечення у зв'язку з втратою працездатності.

25 листопада 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Управління виконавчої дирекції Фонду соціального страхування України в Донецькій області в особі Краматорського міського відділення Управління виконавчої дирекції Фонду соціального страхування України в Донецькій області (далі – Фонд) про відновлення страхових виплат.

Суд встановив, що з ОСОБА_1 стався нещасний випадок на виробництві. Позивач отримував страхові виплати до січня 2014 року, після чого страхові виплати йому призупинені у зв'язку з виїздом на постійне місце проживання до Ізраїлю. У 2015 році ОСОБА_1 звернувся до Фонду із заявою про відновлення страхових виплат, але позивачу було відмовлено з тієї підстави, що страхові виплати і надання соціальних послуг припиняються на весь час проживання потерпілого за кордоном, якщо інше не передбачено міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України. Серед підписаних Україною договорів відповідного договору з державою Ізраїль немає.

Суд першої інстанції відмовив у задоволенні позову.

Апеляційний суд змінив рішення суду першої інстанції, виключивши з його мотивувальної частини висновок щодо неналежного відповідача; в іншій частині рішення суду залишив без змін.

Верховний Суд прийняв постанову, в якій зазначив таке.

Відповідно до пункту 1 частини першої статті 46 цього Закону страхові виплати і надання соціальних послуг припиняються на весь час проживання потерпілого за кордоном, якщо інше не передбачено міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

У частині п'ятій статті 48 цього Закону встановлено, що у разі виїзду потерпілого або осіб, які мають право на страхові виплати, на постійне місце проживання за межі України визначені на зазначені цілі суми переказуються Фондом соціального страхування України на їх адресу в порядку, передбаченому міждержавними угодами.

Частина перша статті 46 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» передбачає наявність саме двосторонніх договорів між Україною та державою місця проживання отримувача страхових виплат у відповідній сфері соціального забезпечення, відповідно до якої право на отримання страхових виплат, в тому числі призначених безстроково у зв'язку з втратою працездатності внаслідок нещасного випадку на виробництві,

громадянами України, які проживають за кордоном, фактично залежить від наявності відповідного міжнародного договору, ратифікованого Верховною Радою України.

Водночас результат аналізу положень Конституції України, Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» та практики ЄСПЛ дає підстави для висновку, що право на соціальний захист належить до основоположних прав і свобод, які гарантуються державою і за жодних умов не можуть бути скасовані, а їх обмеження не допускається, крім випадків, передбачених Конституцією України.

У справі, яка переглядалась, враховуючи характер відповідних страхових виплат, які призначені позивачу безстроково у зв'язку з втратою працездатності, Фонд не наводить аргументів щодо наявності вини ОСОБА_1 у припиненні виплати страхових виплат або що існує закон, який зобов'язує позивача вживати будь-які дії для їх поновлення, або позивач має альтернативний механізм отримання (компенсації) цих виплат, зокрема за кордоном.

Верховний Суд вважає, що частина перша статті 46 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», яка передбачає припинення страхових виплат на весь час проживання потерпілого за кордоном, якщо інше не передбачено міжнародним договором України, суперечить частинам першій, другій статті 24, частині третій статті 25, частинам першій, четвертій статті 41, частині першій статті 46, частині першій статті 64 Конституції України, тому суд її не застосовує.

З урахуванням того, що ОСОБА_1 звернувся до належного органу соціального страхування на території України, колегія суддів визнає відмову у відновленні страхових виплат, призначених позивачу безстроково у зв'язку з трудовим каліцтвом, лише за самим фактом його проживання в державі Ізраїль, з якою Україна не підписала міжнародний договір про страхові виплати і надання соціальних послуг, необґрунтованою і такою, що порушує конституційні гарантії позивача на соціальне забезпечення у зв'язку з втратою працездатності.

Постановою Верховного Суду від 25 листопада 2020 року рішення Краматорського міського суду Донецької області від 15 січня 2018 року і постанову апеляційного суду Донецької області від 14 березня 2018 року скасовано, ухвалено нове рішення про задоволення позову ОСОБА_1. Зобов'язано Управління виконавчої дирекції Фонду соціального страхування України в Донецькій області поновити ОСОБА_1 страхові виплати з 01 січня 2014 року в розмірах відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування».

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 25 листопада 2020 року у справі № 234/9296/17 (провадження № 61-25865св18) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93217644>

7. Спори, щодо відшкодування шкоди

7.1. Не може бути підставою для припинення чи заборони здійснення підприємницької діяльності підприємства сам факт впливу такої діяльності на довкілля за наявності всіх належних чинних дозвільних документів без установлення значення такого впливу на особу.

18 листопада 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Приватного акціонерного товариства «Коростенський завод МДФ» (далі – ПрАТ «Коростенський завод МДФ»), Товариства з обмеженою відповідальністю «Українська холдингова лісопильна компанія» (далі – ТОВ «Українська холдингова лісопильна компанія»), треті особи: Державна екологічна інспекція у Житомирській області, Коростенська міська рада Житомирської області, про припинення діяльності юридичних осіб та відшкодування моральної шкоди.

Суд встановив, що поряд з будинком ОСОБА_1 побудовано та повноцінно працює ПрАТ «Коростенський завод МДФ». На території вказаного заводу розпочато будівництво деревообробного комбінату ТОВ «Українська холдингова лісопильна компанія». Згідно з вимірами радіаційного забруднення потужність експозиційної дози зовнішнього гамма-випромінювання під водостоками навколо будинку в деяких точках більше ніж у шість разів перевищує середньорічний обласний показник. Протоколом дослідження встановлено відповідність рівня забруднення ґрунту цезієм рівню забруднення II зони, що є більш забруднена, ніж III зона м. Коростень. ПАТ «Коростенський завод МДФ» є забруднювачем атмосферного повітря NO₂, CO, SO₂, твердими суспендованими частинками, що підтверджується екологічним паспортом Житомирської області; у своєму виробництві використовує небезпечну хімічну речовину – карбамідо-формальдегідний концентрат.

Рішенням районного суду, залишеним без змін постановою апеляційного суду, позов ОСОБА_1 задоволено частково. Стягнуто з ПрАТ «Коростенський завод МДФ», ТОВ «Українська холдингова лісопильна компанія» на користь ОСОБА_1 моральну шкоду; у решті позовних вимог відмовлено.

Верховний Суд залишив без змін рішення судів попередніх інстанцій з огляду на таке.

Відповідно до Орхуської конвенції представники громадськості мають право оспорювати порушення національного законодавства у сфері довкілля незалежно від того, чи належать такі порушення до прав на інформацію і на участь громадськості при прийнятті рішень, гарантованих Орхуською конвенцією. Орхуська конвенція забезпечує доступ до правосуддя як на підставі власних положень, так і в порядку забезпечення дотримання національного природоохоронного законодавства.

Природоохоронне законодавство визначає дві різні підстави відповідальності, за наявності яких виникає обов'язок з відшкодування шкоди, а саме: у зв'язку з встановленням факту негативного впливу на навколишнє природне середовище, що є підставою для відшкодування шкоди особі, завданою порушенням права на безпечне довкілля, а також, встановленням фактів завдання шкоди здоров'ю чи майну громадян унаслідок негативного впливу на навколишнє природне середовище.

Суд встановив, що відповідно до результатів дослідження повітря населених місць виявлено перевищення гранично допустимих концентрацій забруднюючих речовин, характерних для ПрАТ «Коростенський завод МДФ» і ТОВ «Українська холдингова лісопильна компанія», за межами санітарно-захисної зони.

За результатами досліджень інтенсивності викидів забруднюючих речовин із стаціонарних джерел ПрАТ «Коростенський завод МДФ» і ТОВ «Українська холдингова лісопильна компанія» не в максимальному режимі роботи має місце перевищення гранично допустимої концентрації суспендованих твердих частинок, не диференційованих за складом (пилу) та груп сумачій.

Крім того, серед речовин, що викидаються в атмосферне повітря стаціонарними джерелами ПрАТ «Коростенський завод МДФ» і ТОВ «Українська холдингова лісопильна компанія», є ті, для яких при сумісній присутності в атмосферному повітрі встановлено ефект сумачії біологічної дії, тобто односпрямований (викликає одні й ті ж захворювання) несприятливий вплив на організм людини декількох різних забруднюючих речовин.

У житловій забудові за місцем проживання ОСОБА_1 встановлено суттєве перевищення норми за групою речовин 47, який перевищує граничнодопустимий у 2,19 раза.

Наведене дає достатні підстави вважати, що за звичайних режимів роботи джерел викидів ПрАТ «Коростенський завод МДФ» і ТОВ «Українська холдингова лісопильна компанія» фактичні концентрації досліджуваних забруднюючих речовин у житловій забудові значно вищі за виявлені та, ймовірно, перевищують ГДК м. р.

Шумове навантаження при повному циклі роботи обох підприємств разом і окремо як у нічну, так і денну пору доби не відповідає нормі.

Отже, ОСОБА_1 доведено факт порушення відповідачами вимог природоохоронного законодавства у сфері охорони атмосферного повітря і причинно-наслідковий зв'язок між виробничою діяльністю ПрАТ «Коростенський завод МДФ» і ТОВ «Українська холдингова лісопильна компанія», з однієї сторони, та забрудненням атмосферного повітря і стану довкілля на території садиби ОСОБА_1, з іншої.

Верховний Суд погодився із висновками судів попередніх інстанцій в частині відмови у задоволенні вимог про припинення діяльності юридичних осіб про те, що сам факт негативного впливу виробничої діяльності на довкілля за наявності всіх належних дозвільних документів не може бути підставою для припинення чи заборони здійснення такої діяльності. Будь-яке істотне втручання держави у право чи діяльність повинно відповідати легітимній меті та бути співмірним

із застосованими заходами, тому застосування найсуворішої санкції до відповідачів у вигляді заборони здійснювати господарську діяльність (чи припинення діяльності) можливе у разі, коли заходи адміністративного впливу компетентного органу, у цій справі – Державної екологічної інспекції у Житомирській області, ігноруються і взагалі не виконуються суб'єктом господарювання.

Постановою Верховного Суду від 18 листопада 2020 року рішення Малинського районного суду Житомирської області від 12 березня 2020 року та постанову Житомирського апеляційного суду від 27 травня 2020 року залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 18 листопада 2020 року у справі № 283/518/17(провадження № 61-9619св20) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93404955>

8. Спори щодо прав інтелектуальної власності

8.1. Факт надання автором своїх неопублікованих творів третій особі для ознайомлення не свідчить про вчинення автором дій, спрямованих на розпорядження авторськими майновими правами на цей твір, оскільки сам факт відкриття доступу до файлів, що містять у собі фотографічні твори, або надання фотографічних творів на електронному носії третій особі, не є дозволом на використання об'єктів авторського права.

11 листопада 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Товариство з обмеженою відповідальністю «Фрегат» (далі – ТОВ «Фрегат») про захист порушених авторських прав, стягнення компенсації та відшкодування моральної шкоди.

Суд встановив, що ОСОБА_1 домовився з керівництвом ТОВ «Фрегат» про те, що зробить фото об'єктів, які належать відповідачу, які в подальшому будуть використовуватися підприємством для рекламних цілей. Сторони домовилися про «символічний» гонорар за зроблені фотографії, проведено фотозйомку та створено фотографічні твори. У подальшому фотографії були передані на електронному носії відповідачу, але той не розрахувався з позивачем та не продовжив співпрацю з ним у сфері реклами своєї діяльності. Пізніше ОСОБА_1 виявив використання ТОВ «Фрегат» на рекламних стендах Гідропарку біля розважального комплексу «Гідрозона» фотографічних творів, які створив він. ОСОБА_1 звернувся до адміністрації готельного підрозділу відповідача для отримання авторської винагороди за створені фотографії, однак у виплаті гонорару йому було відмовлено.

При цьому адміністратор погодився припинити використання зазначених фотографічних творів. Проте пізніше ОСОБА_1 неодноразово виявляв використання

своїх творів на рекламних флаерах та банері з рекламою послуг відповідача, після чого знову звернувся до ТОВ «Фрегат» щодо стягнення авторської винагороди, у чому їй було відмовлено.

Районний суд задовольнив частково позов ОСОБА_1: заборонив ТОВ «Фрегат» використовувати без письмового дозволу позивача його фотографічні твори, стягнув з ТОВ «Фрегат» на користь ОСОБА_1 моральну шкоду та грошову компенсацію, зобов'язав відповідача за власний рахунок опублікувати в газеті «Урядовий кур'єр» відомості про допущені ним порушення майнових та немайнових авторських прав ОСОБА_1.

Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції та відмовив у задоволенні позову.

Верховний Суд скасував рішення апеляційного суду і прийняв постанову з огляду на таке.

Оскільки предметом захисту у цій справі є авторські права на фотографічні твори, виконані у цифровій формі без зазначення імені автора, то, виходячи з презумпції авторства, не автор, право якого ставиться під сумнів, має надати суду докази свого авторства, а особа, що оспорує таке право.

Суди попередніх інстанцій на підставі досліджених доказів (цифрової фотографічної камери, файлів, що містяться на електронному носії фотографічної камери, комп'ютерної техніки, програмного забезпечення, завдяки якому цифрові оригінали фотографічних творів оброблялись), а також висновків комплексної фототехнічної експертизи комп'ютерної техніки програмних продуктів, встановили, що первинні зображення фотографічних творів зроблені на камеру, що належить позивачу ОСОБА_1. Отже, суди дійшли обґрунтованого висновку, що автором спірних фотографічних творів є ОСОБА_1 і, як наслідок, саме йому належать первинні авторські немайнові і майнові права на ці твори.

Суд встановив 64 випадки використання фотографічних творів авторства ОСОБА_1 у рекламній продукції, що рекламує діяльність відповідача, та на 28 веб сторінках мережі Інтернет.

Відмовляючи в задоволенні позову, апеляційний суд зазначив, що створені ОСОБА_1 фотографії в електронному вигляді були передані ним представнику відповідача з метою їх подальшого використання саме з метою реклами, а гонорар за виконану роботу мав символічний характер. Таким чином, ОСОБА_1 сам добровільно розпорядився своїми авторськими правами на вищезгадані твори, знаючи мету, з якою їх збирався використовувати відповідач, надавши відповідні фотографічні твори ТОВ «Фрегат».

Однак Верховний Суд зауважив, що факт надання автором своїх неопублікованих творів третій особі для ознайомлення не свідчить про вчинення автором дій, спрямованих на розпорядження авторськими майновими правами на цей твір, оскільки відкриття доступу до файлів, що містять у собі фотографічні твори, або надання фотографічних творів на електронному носії третій особі не є дозволом на використання об'єктів авторського права. Більше того, частина третя статті 426 ЦК України, частина перша статті 443 ЦК України, стаття 15 Закону

України «Про авторське право і суміжні права» покладають на будь-яку третю особу обов'язок не вчиняти жодних дій з об'єктом права інтелектуальної власності, у тому числі використовувати без спеціального дозволу автора, оскільки використання твору здійснюється лише за згодою автора.

Випадків дозволеного використання фотографічних творів без згоди автора суд не встановив.

Суд апеляційної інстанції на викладене уваги не звернув, у зв'язку з чим дійшов необґрунтованих висновків щодо порушення норм матеріального права і помилково скасував рішення суду першої інстанції, що відповідало закону.

Постановою Верховного Суду від 11 листопада 2020 року постанову Апеляційного суду м. Києва від 06 червня 2018 року скасовано, рішення Дніпровського районного суду м. Києва від 29 січня 2018 року змінено в частині визначення розміру компенсації замість відшкодування збитків або стягнення доходу; в решті рішення суду залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 11 листопада 2020 року у справі № 755/22219/14 (провадження № 61-37510св18) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92973240>

Огляд судової практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду. Рішення, внесені до ЄДРСР, за листопад 2020 року / упоряд. правове управління (IV) департаменту аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду/ Відпов. за вип.: суддя КЦС ВС, секретар Пленуму ВС, к.ю.н, доцент Д.Д. Луспеник/ Київ, 2020. 26 с.

Застереження: видання містить короткий огляд судових рішень Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду. У кожному з рішень викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 @supremecourt_ua